

ქართველ კათოლიკეთ პატრი

მიხეილ თამარაშვილი

თფილისი

მსწრაფლმბეჭდავი სტამბა ა. ქუთათელაძისა. ნიკ. ქ., № 21.

1904

ქართველ კათოლიკეთ პატრი

მიხეილ თამარაშვილი

და
მისი შრომანი

ზ . ჭიჭინაძისა.

თფილისი.

მსწრაფლმბეჭდავი სტამბა ა. ქუთათელაძისა. ნიკ. ქ., № 21.

1904

პატრი მიხეილ თამარაშვილი.

(ვუძღვნი საქართველოს ისტორიის მოყვარე ვანო ალექსანდრეს ძე ხახუტაშვილს).

I.

ისტორიულად ცნობილია, რომ საქართველო რომის პაპებს ადრიდგანვე დაუახლოვდა, ქართველ მეფეთა და მთავართა მიწერ-მოწერა პაპებთან ადრიდგანვე გაიმართა. ამის დასაწყისი თითქმის პირველი საუკუნოებიდამ იწყება. XIII საუკუნის შემდეგიდამ კი არ გასულა წელიწადი, თვე და კვირა, რომ რომის პაპს, კარდინალებს და მათს „კონგრეგაციას“ საქართველოდამ რამე ცნობა არ წასვლოდესთ, ყოველი პატრი, ყოველი ძმობის წევრი მოწმე იყო საქართველოს მწარე ამბების და მასთანვე საუკეთესო მატთანე ჩვენის წარსულისა. მათ გაავსეს ვატიკანი საქართველოს შესახებ ცნობებით. მათის მეოხებით საქართველოს აქცევდნენ ყურადღებას არა მარტო საქართველოში მყოფი მოძღვარნი, არამედ საქართველოს გარეშე – სპარსეთს, ოსმალეთს და ევროპას ყოფილ მოძღვარნიც. XV საუკუნის შემდეგიდამ საქართველოს შინაგან ყოფა-ცხოვრების შესახებ იმდენს საჭირო ცნობებს თვით ქართველთ მემატთანენი არ იძლევიან, რამდენსაც ლათინის ბერები. ამისთვის საკმაოა დავასახელოთ სამეგრელოში ყოფილი და დიდხანს მცხოვრები მისიონერი ლამბერტი, რომლის სიმპატიური შრომა სამეგრელოს შესახებ ქართულადაც დაიბეჭდა. ლამბერტის გვერდითვე სდგას მისიონერი ქრისტეფორე კასტილო, მისიონერი ზამპი, მოგზაური დელა ვალე,

შარდენი და რამდენი კიდევ სხვანი. ყველა ამას ცხადათ ასა-
ბუთებს მ. თამარაშვილის "შრომა „ისტორა კათოლიკობისა სა-
ქართველოში“ დაბეჭდილი თბილისს 1903 წ., სადაც მოყვა-
ნილია აუარებელი ძვირფასი ცნობები ჩვენის ძველის ცხოვ-
რების შესახებ.

ჩვენ კარგად ვიცოდით, რომ ვატიკანის წიგნთ-საცავში
ასეთი მასალები მრავლად იყო დაშთენილი, ვიცოდით, რომ
ამ მასალების პოვნა და გამოქვეყნება საქართველოს ერის-
თვის დიდს საჭიროებას შეადგენდა, მაგრამ საიდან და რითი,
ვისის საშუალებით უნდა მოგვეხერხებინა ეს, როდესაც საჭი-
რო მასალები ჩვენ თვით საქართველოშიაც ვერ მოგვიგროვე-
ბია და აბა რომში ვინ წავიდოდა და ან რით? სხვა არაიყო-
რა ენების უცოდინარობა გაგვიძნელებდა საქმეს. ერთი სი-
ტყვიით, წინ დიდი დამაბრკოლებელი მიზეზები დაგვიხვდებოდა.

მოკლედ უნდა ითქვას, რომ ჩვენ ვერა ღონისძიებით ვერ
მოვახერხებდით ამ ძნელი საქმის შესრულებას. ამის საჭირო-
ებას ყველა კარგად გრძნობდა, ნამეტურ დ. ბაქრაძე. ეს რომ
მოსწრებოდა მამა თამარაშვილის შრომას, იგი წელშიაც გაი-
შლებოდა და გულშიაც საიმედო ცნობებით აღივსებოდა.

აი, ასეთის დიდის საქმის შესრულებას ხელი მოჰკიდა
პატრმა მიხეილ თამარაშვილმა. მ. თამარაშვილი ქართველი
კათოლიკე გახლავსთ, ახალციხელი, სწავლა რომის პროპა-
განდოში დაამთავრა. იცის თითქმის ევროპიელთ ყველა ენე-
ბი და მასთან აზიური ენებიც. იგი არის ღრმად მოსავი კა-
თოლიკე და მასთან უწარჩინებულესი მამულისშვილი თავის
ქვეყნისა. ეს 20 წელიწადი მეტი იქნება, რაც იგი რომში
დასახლდა, პაპის წინაშე მოიპოვა დიდი პატივისცემა, უკანა-
სკნელ ვატიკანის სამკითხველოში მეცადინეობაც დაიწყო და
მასალების შეკრება და მათს ქართულად თარგმნას შეუდგა.
რამდენიმე წლის განმავლობაში ეს მოძღვარი გულს-მოდგი-
ნეთ შრომობდა, კითხულობდა ძველს წიგნებს, იტანდა იქ
დიდს მოთმინებას, შრომას და, უკანასკნელ, მიაღწია თავის

საწადელს, დასძლია ისეთ საქმეს, რაც სხვებისაგან მისი და-
ძლევა ყოვლად შეუძლებელი იქმნებოდა.

მ. თამარაშვილის შრომამ ჩვენ ცხადათ გვამცნო, რომ
ქართველ კაცსაც აქვს შრომის ნიჭი და შნო მეცადინეობისა.
ამას ცხადათ გვიმტკიცებს მისი შრომა „ქართველთ კათოლი-
კეთ ისტორია“. იგი დიდ საუნჯეთ, დიდ განმათ უნდა ჩაით-
ვალოს ჩვენს მწიგნობრობის ასპარეზზედ. იგი არის ჩვენი მე-
ორე „ქართლის ცხოვრება“, დაუფასებელი შრომა, მეტად დი-
დი ფასის მასალა განვლილ დროთა. მართლაცა და ასეთი
ვრცელი შრომის გამოქვეყნება ჩვენში კი არა და ევროპა-
შიაც სასახლოდ ჩაითვლება. ადვილი საქმე კი არ არის, რომ
ჩვენს უმაღლეს ქართველებში ვინმემ ასეთ საგვარტომო სა-
ქმეს მოჰკიდოს ხელი და გააკეთოს. ამას ჩვენ თამამად ვიტ-
ყვით, რადგანაც კარგად ვიცით, რომ მ. თამარაშვილი ვა-

ტიკანის არქივებში დღესაც მეცადინეობს და მას მეტათ დი-
დი ძალი მასალები და საჭირო ცნობებიც შეუკრებია. ეს
ახალი მისი ნამუშავევიც ვეება წიგნი გამოვა თურმე, რომე-
ლშიაც მოთავსებული იქნება კერძოთ პოლიტიკური ნაწილის
შესახები წერილები, როგორც რომის პაპების, ისევე ქართ-
ველთ მეფეების, რომლებიც მათ ერთმანერთისათვის უწერიათ
საქართველოს შესახებ. ცხადი საქმეა, რომ ესეც ძვირფასი
მასალა იქმნება ჩვენის ისტორიისა და ტომისათვის.

ყველა ესეთი შრომანი ცხადათ მოწმობენ, რომ მამა მ.
თამარაშვილი უნდა იყოს არა მარტო წმინდა კათოლიკე,
არამედ გულ-შემატკივარი ქართველთ უდიდესი მამულის-
შვილი თავის ქვეყნისა. ჩვენში ასეთი სამაგალითო გვამნი სა-
მწუხაროდ ერთობ მცირე არის და საქმე კი ბევრია გასაკვე-
თებელი. მ. თამარაშვილის შრომით ქართულს ისტორიას ბე-
ვრი ბრწყინვალე ნათელი მოეფინება. თვით ქართველებზედ
აქამდის მრავალნი იმ აზრის იყვნენ, რომ საქართველოს
ერის და მეფეების ხსენება ევროპის ერთა სულ არ იცოდ-
ნენო. ეხლა კი სჩნდება ცხადათ, რომ ძველადგანვე ევროპი-

– 6 –

ელთაც კარგად სცნობიან ჩვენი მეფეები და ჩვენს ერსა და
მეფეებსაც კაი წარმოდგენა ჰქონიან მათზედ და ყველა ამაე-
ბის შუამავალნი და ელჩებათაც ყოველთვის კათოლიკეთა თი-
თქმის ყველა ორდენის მამანი ყოფილან.

ჩვენ სრული მოიმედენი ვართ, რომ მ. თამარაშვილი
ჩვენს ისტორიას კიდევ ბევრს ძვირფას მასალებს შესძლვის, იგი
ბევრს ბნელს მხარეს გაანათებს, ბევრი მივიწყებული მხარე
განახლდება და ჩაიდგავს სულს, ბევრი უცხო ცნობა გამო-
ქვეყნდება. თვით მ. თამარაშვილსაც მთელი თავის შრომა,
სიცოცხლე და ცხოვრებაც მხოლოდ ამის მსხვერპლად მიაჩ-
ნია. იგი ჯერეთ ახალგაზრდა მოძღვარია, გულით და სუ-
ლით მაგარი, ჯან-გაუტეხავი და მაგალითი მრავალთა. თამამად
ვიტყვი, რომ მომავალში მ. თამარაშვილი თავის დაუცხრო-
მელის შრომით ქართველთა ალიშანი იქმნება, როგორც ალი-
შანი სომეხთათვის გახლდათ ვენეციის მხითარისტების „კონ-
გრეგაციაში“, ისევე მ. თამარაშვილი გახდება ქართველთა
სასარგებლოთ რომში. იმის ცხადი საბუთიც გვაქვს, რომ მ.
თამარაშვილი მარტოდ ისტორიულ ასპარეზზედ არ შეჩერდება.

თუმცა იგი ბედმა რომში გადასტყორცნა, მაგრამ ეს მი-
სი გადატყორცნა არ იყო უმნიშვნელო, მან დიდი ნაყოფი
გამოიღო. მართალია დღეს, მ. მ. თამარაშვილი რომშია, მა-
გრამ სულით და გულით აქ არის, აქეთ უჭირავს თვალი და
გული, მისი სული ყოველთვის სამშობლოს დასტრიალებს
გარს. ესეთი ვითარება ხომ ცხადი დარგია ქართველი კაცის,
ასეთის თვისებით და სამშობლოს სიყვარულით ქართველმა
დღემდე მოაღწია. სადაც უნდა იყოს ქართველი კაცი გარე-
შე თავის ქვეყნის, მას თვალი მაინც თავის სამშობლოსკენ
უჭირავს. მე მათი პირადი ცნობა არ მაქვს და წერილების წე-
რა და ჩვენს ისტორიაზედ საუბარი კი ადრიდგანვე გვაქვს და-
წყობილი ერთმანერთში. ყოველი მისი წერილი ნათელის

სხივებით ბრწყინავს, ყოველს წერილს აქვს თავისებური, დიდი მამულისშვილური ღრმად ჩაბეჭდილი მნიშვნე-

– 7 –

ლობა. მ. თამარაშვილი ყოველთვის იქმნება ჭეშმარიტი მოსარჩლე, ჭეშმარიტი მქადაგებელი, საქართველოს ერის საქმეების ჭეშმარიტებით პატივის-მცემელი. იგი ამ ჭეშმარიტებისათვის არც არავის შეუშინდება. მ. მიხეილ თამარაშვილის მნახველთ მიაშბეს, რომ მას დიდი სიყვარული და მიმართვა აქვს თვის სამშობლოსკენო. თვით ალ. ხახანაშვილმაც კი ალტაცებით გადმომცა შემდეგი: „მე პირველად ვხედავ ასეთ შრომის მოყვარე ქართველ კაცსა, რომელმაც ასეთს შრომასთან და ცდასთან ევროპის ამდენი ენებიც იცოდესო.

პირველ-დაწყებითი სწავლა მ. თამარაშვილმა ახალციხეში მიიღო, კათოლიკე მღვდლებთან, შემდგომ იგი სწავლობდა ახალციხის სამოქალაქო სკოლაში. როგორცა სჩანს, ახალციხის სკოლაში მ. თამარაშვილისთვის ქართული ენა საფუძვლიანათ ვერ უსწავლებიათ. იგი მწერს: – „შესახებ ჩემის ქართულის ნაკლებად ცოდნისა, გთხოვთ მომიტევოთ, რადგანაც საქართველოდამ 10 წლის განშორებამ და მერე კიდევ რვა წლის შორს ყოფნამ ბევრი რამ დამავიწყა ქართულის და ესეც უნდა მოგახსენო, რომ ბევრი არაფერი ვიცოდი ქართულისა, რადგან ჩვენს ახალციხის სკოლაში ანბანის არაფერი მისწავლია“.

უნდა მოგახსენოთ, რომ ეს წერილი ჩემთან წინეთ არის მოწერილი და ამიტომ შიგ მოხსენებული 8 წელი ეხლა მეტი გახლავსთ. 8 მაგიერ 13 წელი უნდა მივიღოთ.

საქართველოში ყოფნის და სწავლის შემდეგ 1879 წ. მ. თამარაშვილი რომში წასულა იქაურს კათოლიკეთა სასწავლებელში სასწავლებლად. იქ დარჩენილა 1887 წლამდე და სამღვდელ-მოქმედო და საერო საგნები უსწავლია. უკანასკნელ, მღვდლათაც კურთხეულა და შემდგომ ამის საქართველოში დაბრუნებულა, რადგან თავის სამშობლოში ყოფნა და სამსახური ჰსურვებია. 1888 წ. იგი ტფილისში ჩამოსულა, იმ დროის საქართველოს კათოლიკეთა ეკკლესიის უფროს ვიზიტატორ პრელატ არლოვსკისთან და ნებართვა უთხოვნია მღვდელ-მოქმედების შესრულებისა ტფილისში, მაგ-

– 8 –

რამ ქართველ ჭამიების და სომეხ კათოლიკეთა წყალობით უარი მიუღია ამაზედ. თვით მ. თამარაშვილი აი რასა მწერს:

„ამ ჩემს განდევნაში არც სომეხ კათოლიკები არიან უმანკო, რაც ღმერთმა ყველას აჩუქოს“.

არლოვსკი ისე გადაჰკიდებია, რომ ტფილისში ყოფნაც კი აღუკრძალავს და გაუდევნია ახალციხეს, რომ ამას ეკკლესიებში არსად ეწირა, ხმა არ ამოელო. უკანასკნელ, მ. თამარაშვილს გადუწყვეტია საქართველოდამ რომში გამგზავრება და იქ დაშთენა, სწავლა, შრომა და სამსახური.

რომში საქართველოდამ მისული მ. თამარაშვილი კვალად შესულა იქაურს სასულიერო უმაღლეს სასწავლებელში

და როგორც სწერდა ბ. ალ. ხახანაშვილი, მ. თამარაშვილს ამ სასულიერო უმაღლეს სასწავლებელში კარგის პატივით, ქებით და ღვთის-მეტყველობის ხარისხით კანდიდატობით დაუმთავრებია სწავლა. დღემდე იგი სეზისტიანისკენ ერთს კათოლიკეთ ეკკლესიაში მსახურებს. იქაურ მღვდელთა საქმე არა ჰგავს ჩვენებურ მღვდელთა საქმეს. კათოლიკეთ სასულიერონი უფრო შენიშნულ არიან სათნოს ცხოვრებით, კაცად-კაცობით და მრევლის წინაშე ნამდვილ მამობით. ეს არის მათი დევიზი. კათოლიკის მღვდელი თავის მრევლის მღვდელიც არის, მასწავლებელიც, ვექილიც, მკურნალიც და პატრონიც ყოველ საქმეში.

მ. მიხეილ თამარაშვილმა რომში ყოფნა კარგად გამოიყენა. საერო და საღვთისმეტყველო საგნებს გარდა კარგად შეისწავლა ენები: იტალიური, ლათინური, ფრანგული, ქართული ხომ იცის, მცირედ სომხური, თათრული და მასთან რუსულიც შესაფერად. ევროპიული ენები ისე აქვს შესწავლილი, რომ მას თავისუფლად შეუძლიან ამ ენებზედ წირვა-ლოცვა ასრულოს, იქადაგოს და სწეროს, ნამეტურ საყურადღებოა მისი ცოდნა და გარჩევა ძველი ლათინურის და იტალიურის გაურკვეველის ხელისა, რასაც ის თურმე ძრიელ ადვილათ არჩევს ისე, რომ კაცი განცვიფრდება. ერთმა საპა-

– 9 –

ტიო ქართველმა, რომელსაც მ. თამარაშვილი ენახა რომში და მისი საქმეები, მიაბო, რომ მ. თამარაშვილის შრომამ გამაკვირვა მეო. წარმოიდგინეთ, მას ისეთი ძველი რაღაც ლათინურად, იტალიურად და ფრანგულათ ნაწერები გაურჩევია, რომ მის გაგებას ეშმაკიც ვერ მოახერხებსო.

რომში დარჩენილს მ. თამარაშვილს დიდათ ეთანაღრებოდა გული ქართველ კათოლიკობის უარყოფაზედ და ამიტომ მან ამაზედ შრომაც დაიწყო, მასალების კრება. კათოლიკობის ცნობების ძიებამ მას თვალწინ გადუშალა ყველა ის ძვირფასი მასალები და ქართველ მეფეთა და მღვდელთმთავართა მიწერ-მოწერანი, რაც კი საქართველოდგან ადრიდგანვე იგზავნებოდა რომის პაპების, კარდინალების და ხელმწიფეების წინაშე. მან დაიწყო ქართველ კათოლიკობაზედ ცნობების შეკრება და 1893 წ. პარიჟის ერთს ფრანგულ გაზეთის სამს ნომერში დასტამბა წერილი: ქართველ კათოლიკობაზედ. მის შემდეგ ამ გაზეთსა და სხვა გაზეთებშიაც მ. თამარაშვილს ხშირად უწერია სხვადასხვა წერილები საქართველოს შესახებ. უწერია როგორც ფრანგულად, ისევე იტალიურად. რამდენიმე წერილი მეც გამომიგზავნა. საზოგადოთ მ. თამარაშვილი ქართველ გვარის სასარგებლოდ ევროპიულს გაზეთებში ხშირად სტამბავს წერილებს. ბ. ალ. ხახანაშვილი სწერდა, რომ მ. თამარაშვილის შრომამ მე ცხადლივ დამიმტკიცა ის უტყუარი ჭეშმარიტება, რომ ქართველ კაცსაც შესძლება ვრცელი თხზულების წერაო.

ვიმეორებთ, რომ ქართულის ისტორიულის მწერლობის ასპარეზზედ მ. თამარაშვილის შრომა ფრიად შესანიშნავია. გვითქვამს და კვლავაც ვიტყვით, რომ მ. თამარაშვილის

შრომის გარეთ შეუძლებელია საქართველოს ისტორიის დაწერა... ეს ჩვენ ბევრჯელ გვითქვამს. დიახაც მეტად დიდი შრომა და ასპარეზი უძევს მ. თამარაშვილს წინ, მას დიდი დაუფასებელი სიკეთის მოტანა შეუძლიან ჩვენის ისტორიის წინაშე, დიდის ვალის შესრულება და გადახდა წინაშე სამშო-

– 10 –

ბლო ერისა და ისტორიისა, ხოლო ჩვენგანაც პატივსაცემია და ყურადღების მოსაპყრობი. სამწუხაროდ ქართველებში ასეთ კაცთა შრომაც ისევე შთება დროებით, როგორც ადრე ერთის და ორის ქართველთ მშრომლების დაშთენილა. მადლობა ღმერთს, რომ ჩვენს ერსა და ქვეყანას მანანასავებ მოევლინა ერთი ქველი მამულის შვილი, რომელმაც მ. თამარაშვილის პატივსადებ შრომას ჯეროვანი ყურადღება მიაქცია და გარდა იმისა, რომ მ. თამარაშვილს შესაფერი დახმარება გაუზაგნა, თვით მის შრომის დაბეჭდვისთვისაც 1000 მანეთზე მეტი დახარჯა.

ჭეშმარიტად, ქართველებს რომ მრავლად ჰყვანდეს ასეთი მეცენატები, მაშინ ჩვენს საზოგადო თანამშრომელთ რაღა გაუჭირდებოდათ, ბევრი გამხნევდებოდა შრომის დროს, ბევრი გამაგრდებოდა წელში და მით თავის ერსა და მწერლობასაც ერთი ათად მოუტანდა სარგებლობას, მაგრამ საუბედუროდ ასეთი კაცები ჩვენ ერთობ ცოტა გვყავს და მიტომაც არის, რომ ყოველს ჩვენს მოღვაწეს გული აქვს წამხდარი. რამდენ მშრომელს ამოუშრა პირში ნერწყვი, რამდენი გაიჭიმა უსახსროდ, რამდენი გამოესალმა და გამოესალმება უდროვით მზესა და მთვარეს, ამას რიცხვი არ ექმნება, რადგანაც ჩვენ ქართველნი სამაგალითო ქველ-მომქმედებით ერთობ ღარიბნი ვართ. ასეთ პირთა გარეშე თვით დრო-გამოცემითი მწერლობასაც კი რომ მივაქციოთ ყურადღება, იქაც კი ამასვე დავინახავთ, რომ ყოველს ასეთს გამოცემას სული კბილთ უჭირავს და რის ვაი ვაგლახით არსებობს. ამიტომ არის დიდი საქმე და ბედნიერება ერისათვის, სადაც შრომას მცოდნე დამფასებლები უჩნდებიან და მშრომელთ ახალისებენ. ასე და ამ გვარად წაახალისეს მ. თამარაშვილი მხოლოდ ერთმა თუ ორმა ქართველმა.

მ. თამარაშვილის შრომა ჩვენს მწიგნობრობაში არის უშესანიშნავესი შრომა, თვალთ-საჩინო, სადაც „ქართლის ცხოვრება“ იქმნება და სხვა მისთანა წიგნები, იქ არც ეს წიგ-

– 11 –

ნი ჩამორჩება უკან. ამიტომ ჩვენ სრულის სიამოვნებით და სიხარულით ვეგებებით მ. თამარაშვილის შრომას. მისი შრომის დაფასება დღეს ჩვენ არ შეგვიძლიან, ამის გადახდა მომავალში შეეძლება მხოლოდ ქართველ განათლებულს საზოგადოებას, რომელიც შეიგნებს მ. თამარაშვილის დაუფასებელი შრომის მნიშვნელობას. მოვალეა ყოველი ჩვენი გულშემატკივარი, რომ ამ მოძღვრის შრომას თვალყური ადევნოს, რადგანაც მის შრომაში საქართველოს შესახებ ბევრს ახალს,

უცნობს და მეტად საინტერესო ცნობებს ამოიკითხავს. ცნობების უმეტესი ნაწილი თავთავის დროის ლათინის ბერებისაგან არის ნაწერი და იქიდან მეტად კარგად სჩანს, თუ საქართველოს პოლიტიკურად უძლურება რა მიზეზებით და ვისის წყალობით ევლინებოდა ხოლმე, კარგად სჩანს, თუ ჩვენი ქვეყანა რა მიზეზებით ეცემოდა და ემხოზოდა. ვინც კი წაიკითხავს ამ შრომას, იგი ამაზედ ცხადათ დარწმუნდება, მას ამ ცნობებით გული და სული აუთრთოლდება, ბევრს გულის ასამგერს ცნობას ნახავს, ბევრს უცნობს ვითარებას მიესალმება.

კითხულობ ამ ძვირფას შრომას, კითხულობ სხვადასხვა საუკუნეთა ლათინის მამებისაგან ნაწერს ცნობებს და ჰკვირობთ მასზედ, თუ ამდენ უბედურების გარეშე, ნეტა ეს ქვეყანა და ერი ან კი როგორ გადარჩა ამოდენა მოზღვაებულს მტრებს. ყოველი ცნობა, ყოველი სიტყვაც კი ამ ბერებისა თქვენს გულში სძრავენ ღრმა შთაბეჭდილებას, მწარე მგლოვიარობას ჩვენს ტომზედ, ჩვენს წარსულზედ, ჩვენს ბედშავს გარემოებასა და მდგომარეობაზედ. სწორედ საგლოველია ჩვენი წარსული, სავალალო და სატირელიც კი. გულით სწუხარ, სულით იტანჯები იმ დროს, როცა შენის სამშობლოს ასპარეზზედ ხედავ აუარებელს უძლურებას და იმავე დროს, შინათ გამცემთ, დამღუპავთ და ქვეყნის დამნაცრებელ ფარფარუჭობას. ასეთის სურათების ჭეშმარიტი თავდება მ. თამარაშვილის შრომა. ბევრი უცხო ცნობებია მოთავსებული აგ-

– 12 –

რთვე საქართველოს შინაურ საქმეების შესახებ. ვინც კი მოასწრო და გადაშინჯა ეს შრომა, ყველანი აღტაცებულნი დაშთნენ. თვით ანტონ ფურცელაძე, რომელიც საუკეთესო მცოდნეთ ითვლება საქართველოს ერის მოსპობის დროის ანუ XVII საუკუნისა თვით ესეც კი აღტაცებულია ამ შრომით, მის მაღლობას საზღვარი არ უძევს. ასეთისავე შეხედულობის გახლავან ყველა ჩვენი წარჩინებული მწერლები და მოღვაწეები. ჰკვირობთ მასზედ, თუ ამოდენა დაგეშილ მუსულმანთა მტრობას როგორ გადარჩა საქართველოვო. ვკითხულობთ ამ შრომას და სხვათა შორის ერთ ალაგას ამის პასუხს გვაძლევს სიმონ მეფის წერილი, რომის პაპთან გაგზავნილი. აი რას სწერს სიმონ მეფე პაპს ერთს წერილში. ეს მხოლოდ წერილის ერთი ადგილია ამოღებული: „ჩემ თავს გავსწირავ ერთიანად და ეგრეთვე ქორფა შვილებსა; დავღვრი ჩემს სისხლს, ვიდრე უკანასკნელ წვეთამდე, ვიდრე პირში სული მიდგია და ხელს კი არ ავიღებ ოსმალებთან წინააღმდეგ ბრძოლაზედ და არც არაოდეს უქმად ვყოფ იმ დაუფასებელ სისხლს, რომელიც იესო ქრისტემ დაღვარა ჩვენთვის“. აი, ასეთის გმირობით ოცნებობდნენ ქართველთ კეთილი ადამიანნი და ასე იცავდნენ ჩვენს ქვეყანას მტრებისაგან. არ იფიქროთ, რომ ამ პაპის მარტოდ სიმონ მეფე იყოს. ამ პაპისავე იყო ყოველი კეთილი გლეხი, აზნაური, თავადი, მღვდელი და ბერი. ვინც უვარგისი იყო და წყეული, ქვეყნის გამსყიდავი და გამცემი, იგი ქართველთ შორისაც იყო და სხვაგანაც. აი ეს გახ-

ლავთ ჩვენი ღირსება და სამკაული, რომ იმდენი ხანი ისე შევინახეთ ჩვენი გამგეობა. მეორე მხარე, რომელმაც შეგვინახა ჩვენ აქამომდე და კვლავაც ამან უნდა შეგვინახოს, გახლდათ შემდეგი.

თუმც ნახევარი საქართველო გათათრდა, თუმცა 300 ათასი მეტი სხვადასხვა დროს სპარსეთში იქმნენ ქართველნი გადასახლებულნი, თუმცა ჩვენს სამშობლოში ხშირად დიდს უბედურებაშიაც ვიყავით, მაგრამ მაინც ქართველი კაცის გუ-

- 13 -

ლი და სული საქართველოს ნიადაგზედ ისე იყო მიბმული და მიჯაჭვული, რომ იგი საქართველოს ბინას არას შემთხვევაში არ დასტოვებდა, არას გასაჭირში საქართველოდამ სხვაგან არ გადასახლდებოდა ისე, როგორც ეს სომეხებმა იციან, რომ სომეხმა კაცმა, თუ კი გაიგო სადმე რამე ადგილის ვაჭრობა, თუნდ უშორეს ქვეყნებში, იგი მაშინათვე სტოვებს სომეხეთს და საყოველთაოდ გარდასახლებას ეძლევა სხვაგან და იქ სახლდება სამუდამოთ. სულ ამის წყალობა გახლავსთ, რომ სომეხები დაბნეულნი არიან აქა-იქ და მით მათი სამშობლოც ცარიელდება სომეხთა რიცხვით, იქ სხვები მრავლობენ. ეს არც ჩვენთვის გახლავთ კარგი, რომ მეზობელ-მძებო ისე გვცილდებიან თავიანთ ქვეყნიდამ.

ქართველი კი ამას მოცილებული იყო ძველადგანვე, მათს საუნჯეს და დიდს დარგს მხოლოდ სამშობლოში დამთენა შეადგენდა, თავის მიწაზედ ყოფნა, ცხოვრება და სიკვდილი და მიტომაც იყო, რომ იგინი ამისთვის მეტად დიდს ტანჯვასაც იტანდნენ და სამშობლო მიწას კი არ ესხლიტებოდნენ. ასეთის სისხლის ღვრით შეინახა ქართველმა თავის სამშობლო ქვეყანა და ასეთის გამირობით, სისხლის ღვრით და მწარის ცრემლებით მოაღწია ამ მშვიდობიან დრომდე. ჩვენი მოწმობის სრული თანამდებია მ. თამარაშვილის შრომა. აქ ქართველთა შესახებ არის ისეთი ცნობები, რაც სისხლის ცრემლით არის ამოსაკითხი. აქ ნახავთ ბევრს რასმე ქართველის ერის ვერაგობისას, ღალატისას, გაცემისას, მაღალთაგან დაბალთა ჩაგვრის, ყმების დაყიდვის, გათათრების, გასომეხების, გაფრანგების და ვინ იცის რამდენ გულის და სულის საგრძნობი ცნობები არ მოიპოვება.

კითხვის დროს, მკითხველი რამდენიც უფრო მწარე ცნობებს და წუთებს ხედავს ქართველის ერისას, იმდენი მას უფრო უცხოველდება სიყვარული ჩვენის ბნელის ეტლისა, დატანჯული სამშობლოს არსებობისა. საჭიროა, ჭეშმარიტად საჭირო, რომ ასეთი ისტორიული წიგნები ჩვენს ენაზედ ხში-

- 14 -

რად ისტამბულოდეს. საჭიროა, რომ არამც თუ მარტოდ ეს ერთი წიგნი, არამედ რაც კი რომის არქივებში უცხო ენებზედ დაწერილი საქართველოს შესახები მასალები მოიპოვება, ყველა იგინი შეკრებილ იქნეს და დასტამბულ, როგორც თავ-თავის ენაზედ, ისევე ქართულზედ თარგმანით. ეს მასა-

ლები ჩაითვლება უმთავრეს წყაროდ, უმთავრეს გასაღებათ ჩვენის ისტორიის მასალების გაცნობის, შემუშავების და საფუძვლიანი ისტორიის დაწერისთვისაც, უამისოდ კი შეუძლებელია, რომ საქართველოში ვინმემ საქართველოს ისტორიის წერას ხელი მოჰკიდოს. ამის სრული საფუძველია მ. თამარაშვილის შრომა, რომლისთვისაც ჩვენ, ქართველნი, ჩვენს თანამემამულე მ. თამარაშვილს წრფელს მადლობას ვუძღვნიტ და კვლავაც გვენატრება მისი შრომის გაგრძელება.

მიხ. თამარაშვილის შრომა სრული ნიშან-წყალია მისი, რომ რამდენათაც ჩვენ უნდა საქართველოს ისტორიული მასალები საქართველოში ვეძებოთ და ვკრიბოთ, იმდენადვე იგი უნდა ვსძებნოთ უცხოეთში. ხშირად, უცხოეთის მოგზაურ და მწერალთაგან უფრო საფუძვლიან მასალებს ვპოულობთ, ვინემც თვით „ქართლის ცხოვრებასა“ და სხვა ამგვარს წიგნებში. ამის სრული მოწმეა ის ფაქტი, თუ ლათინის ბერებს რა მშვენივრად აქვსთ საქართველო აღწერილი, და ქართველი აღმწერნი კი ყოველთვის ისე არევ-დარევით მოგვითხრობენ და გულგრილად, აბდა-უბდათ. ამისთვის დავასახელებთ თუნდ ლამბერტისაგან XVII საუკუნეში სამეგრელოს აღწერას, რომელ მშვენიერი აღწერაც ალ. ჭყონიამ იტალიურიდან ქართულს ენაზედ სთარგმნა და დასტამბა.

კარგად სჩანს, თუ ლათინის ბერები საქართველოს აღწერაში რა შნოსა და ჰუნარს იჩენდნენ, ქართველთ ყოველ ნაკლს, გაჭირებას, მწუხარებას, მონობას, ტყვეობას და გარდასახლებასაც კი რა დაწვრილებით ასწერენ, რა დალაგებით მოუთხრობენ. საქართველოს ქართველი აღმწერნი კი ყველა ასეთ კითხვებს და შინაურ საქმეებს სულ არ ეხებიან. თვით

– 15 –

XVII საუკ. ქართველთ დიდი „ემიგრაცია“ ანუ გარდასახლება სპარსეთში „ქართლის ცხოვრებაში“ ორი სიტყვით არის მოხსენებული, ლათინის ბერებს კი ეს სამწუხარო „ემიგრაცია“ დაწვრილებით აქვსთ აღწერილი, ყოველი სტრიქონი მათი ბრწყინავს მაღალის სიბრაღულით. ყოველი სტრიქონი სძრავს მაღალს სამგლოვიარო გარემოებას, გოდებას. ყველა ესენი კარგად სჩანს მ. თამარაშვილის შრომიდან.

მ. თამარაშვილის შრომის შემდეგ ჩვენ ცხადი საბუთი გვაქვს, რომ საქართველოს საისტორიო მასალები საქარველოს გარემეც უნდა ვეძებოთ და ნამეტურ სპარსეთს, ქალდიას, ოსმალეთს, ბიზანტიას, სომხეთს, რომს და რუსეთს. ამ ქვეყნებში ისტორიული მასალების ძებნისთვის საჭიროა, რომ ჩვენ მომზადებული კაცებიც უნდა გვყვანდეს, რომ მათ იცოდნენ ძებნის გზა-კვალი, მასალების ბინა, რათა მის საშუალებით ყოველივე ადვილად შეასრულონ, უამისობა კი ჩვენგან შეუძლებელია, რადგანაც საქართველოს ისტორიის დასაწერად მარტოდ საქართველოში დაშთენილი მასალები არ კმარა. ჩვენ ისტორიას სხვაც ბევრი რამ მოეპოვება უცხოეთში, რომ კაცები გვყვანდეს და ძალა გვქონდეს:

სპარსეთში უნდა ვეძებოთ ისტორიული მასალები მიტომ, რადგანაც საქართველოდან სპარსეთში რამდენჯერმე ქა-

რთველებს ოცი, ორმოცი და ასი ათასობითაც ასახლებდნენ, იქ შთებოდნენ ესენი და უკანასკნელ ძლეულნი და დატან-ჯულნი ისლამსაც უკავშირდებოდნენ. ასეთ პირთ გარდასახ-ლების დროს თან მიჰქონდათ დიდძალი წიგნები, ხელოვ-ნურათ ნაკეთნი და ნაკერნი, ხატები, სხვა და სხვა ძვირფასი შესანოსელნი და ვინ იცის რამდენი კიდეც სხვა ძვირფასნი, რომელთა ზოგსაც ლათინის ბერებიც აღგვიწერენ. ეს რომ ასეა და სპარსეთში დიდი ძალი მასალები უნდა იყოს, ეს იქი-დამაც კარგად სჩანს, რომ ამ რამდენიმე წლის განმავლობაში სპარსეთიდან საქართველოში თათრის ვაჭრებმა ქართული ძველი წიგნები ჩამოიტანეს და დაყიდეს. სპარსელ ქართვე-

- 16 -

ლებშიაც კი ყოფილა შენახული სხვა და სხვა ძველი ნივთე-ბი და წიგნები დღეს. სპარსეთის ქალდიას სცხოვრებს პატ-რი რაფაელ ნებიერიძე, მცოდნე ყველა აზიური ენების. ეს პატრი რომში სწავლობდა, იქ დაამთავრა სწავლა და მერე მღვდლათ ეკურთხა. იგი იტალიიდან ქალდიაშია გაგზავნილი კათოლიკობის საქადაგებლად, რასაკვირველია ქალდეურის ენით. ამ პატრმა შრომა მიიღო და სპარსეთში, ქართველთ შესახებ რამდენიმე ძვირფასი მასალებიც შეკრიბა, რომელნიც „ივერიაში“ დაისტამბა. ვიტყვით, რომ სპარსეთში თვით ალექსანდრე ბატონიშვილის კვალსაც კაი დამჩნევა ექმნება, მათი საფლავის ქვათა წარწერებიც მრავლად სჩანს. ქართ-ველთ ნაშთთა ნაწილები იქაურს სომეხთ და კათოლიკეთ ეკ-კლესიებშიც უნდა იყოს დაცული.

ოსმალეთში უნდა ვეძებოთ მიტომ, რადგანაც რაც სა-მცხე-საათაბაგო დაეცა, მის შემდეგ ოსმალეთის მთავრობა თა-ვის ქვეშევრდომ ქართველებს ყველა ისტორიულ და საგვა-რეული მასალებს ართმევდნენ და ქართულის მაგიერ ოსმა-ლურს აძლევდნენ. ასეთ მასალათა წაღების პირველ ხანათ 1720 წ. სჩანს, შემდეგ 1775 წ., 1830 წ. და 1851 წ. ყვე-ლა ეს უძველესი ცნობანი კონსტანტინეპოლს ერთს არქივ-ში უნდა იქმნეს დაცული.

დოკუმენტებში უნდა მოიპოვებოდეს მასალები IX სა-უკ. X, XI და შემდეგ საუკუნოების. ასეთ მასალების წაღე-ბის ამბები აჭარის ბეგებში დღესაც კარგად იციან. ამ ძვირ-ფას მასალების გასარჩევად ერთ დროს თფილისიდან კონს-ტანტინეპოლს დ. ბაქრაძეც იქმნა გაგზავნილი. მან მასალე-ბის კვალს ვერ მიაგნო. ვიტყვით, რომ ოსმალეთშიაც დიდი ძალი ცნობები უნდა იქმნეს ქართველთა შესახებ. ნახევარ სა-ქართველოც ხომ ჯერაც მათ ხელშია. მეტად ბევრი ძვირფა-სი ნაშთებია იქ დღემდე დაშთენილნი.

ბიზანტიას უნდა ვსძებნოთ მიტომ, რადგანაც ყველა ქართველი საეკლესიო და საერო მწერლები იქ აღიზარდნენ.

- 17 -

ათონზედ გააშენეს მონასტერი, იერუსალიმს და სხვაგანაც, სადაც ქართველნი ძველადგანვე გზავნიდნენ საქართველოდამ

დიდ შეწირულებას, მსახურად ხალხსაც კი გზავნიდნენ. თუ ამ ადგილებში რამოდოლი საუნჯეა ქართველთაგან დატოვებული, ეს კარგადა სჩანს პროფესორის მარის ნაწერებიდამ, ა. ცაგარლის, ხახანაშვილის, დ. ბაქრაძის, პ. იოსელიანის და სხვათაც მრავალთა. რადგანაც ეს ჩვენთვის ცხადია, ამიტომ აქ ამაზედ მეტს არას ვიტყვით.

სომხეთს უნდა ვეძებოთ ისტორიული მასალები მიტომ რადგანაც ქართველთა და სომეხთ ძველადგანვე დიდი დამოკიდებულება გვქონდა ერთმანეთში, მეზობლობა, მისვლა-მოსვლა და ნათესავობაც. ჩვენის ტომის ამბებს მათი მეისტორიენი ბევრს ალაგას მოგვითხრობენ. მათ ქვეყნებში ბევრი რამ მასალები იქმნება ჩვენ შესახებ დაშთენილი. პროფესორი ნ. მარის შრომით დიდი გავლენა აღმოჩნდა ძველი სომხურა მწერლობის ძველს ქართულს მწერლობაზედ. ამაზედ მარმა რამდენიმე საფუძვლიანი შრომანიც დასტამბა. ართვინს, სომეხთა ეკკლესიაში, ინახება ერთი ძველი ქართული ხელთ ნაწერი სახარება, პერგამენტზედ ნაწერი. იშვიათი წიგნია, სომეხნი მას ფაქიზათ ინახავენ. ესეც ცხადი ნიშანია ჩვენის მოსაზრების სომხეთში დაშთენილ ქართულის ისტორიულის წყაროების და ნაშთების.

ქალდიას უნდა ვეძებოთ მიტომ, რადგანც პატრის რაფიელ ნებიერიძის ცნობებით აქ დღესაც კი სცხოვრებენ სპარსელ ქართველთა შთამომავალნი, რომელნიც ტყვეობის დროს იგინი ბედს ქალდიასა და ნინევიასში გადუტყორცნია, იგინი ქალდეურს მამა იაკობის სჯულს დაკავშირებინ. მათშიაც მოიპოვება თურმე ცნობები საქართველოს და ქართველობის შესახებ.

აბაშეთშიაც კი უნდა ვსძებნოთ ცნობები, რადგანც ერთ დროს იქიდამ საქართველოში მოიტანეს ერთი ქართულ წარწერებიანი ძვირფასი „ოლარი“.

– 18 –

რუსეთშიაც ხომ ფიქრი არ უნდა, დიდი ძალი მასალები იქმნა გადატანილი როგორც ძველად, ისევე XVIII საუკ. ვახტანგ მეფისა და მის შვილი ვახუშტისაგან. ამათ ქართული წიგნები ჩარდახიანის ურმებით წაიღეს. შემდგომ ამათი 1800 წლების შემდეგ, რაც ქართველთ ბატონიშვილები რუსეთში გადაასახლეს, მათაც დიდი ძალი წიგნები და მასალები წაიღეს თანა, სულ რუსეთში გადიტანეს, საქაროველოში მათ აღარაფერი დაშთათ, სულ თან წაიღეს. დღეს, რომ რუსეთის საზოგადო ბიბლიოთეკები და მუზეუმები სავსეა საქართველოს ერის ისტორიულის მასალებით, მაგალითებრ: რუმიანცოვის მუზეუმში ინახება იშვიათი „ქართლოს ცხოვრების“ ხელთ-ნაწერი ვარიანტი და სხვა ცნობებიც. ყაზანის უნივერსიტეტის სამკითხველოში ვახუშტის-მიერ შედგენილი საქართველოს რუკა, ძვირფასად ნაკეთი, ფერადის წამლებით და მეტად ფართო ზომის. პეტერბურგში და მოსკოვში დაცულ ქართული წიგნების და მასალების ცნობები ხომ ჩვენში ყველამ იცის, თვით სახელმწიფო არქივებშიაც მოიპოვება სხვა და სხვა ძველი ისტორიული მასალები.

რომში და იტალიაში რომ უნდა ვსძებნოთ, ამასაც ხომ ექვი არ უნდა, რადგანაც ეს ცხადათ დაასაბუთა პატრის მიხეილ თამარაშვილის შრომამ. ამას დუმილი აღარ სჭირს, საჭიროა მხოლოდ მ. თამარაშვილის მსგავსი მშრომლები გვყვანდეს, თორემ მაშინ ჩვენთ თვალთ წინ მრავალი ამისთანა ძვირფასი მასალები გამოქვეყნდება და გადაიშლება ქართველი ტომის წინაშე.

თუმცა ჩვენ მეტად პატარა ხალხად ვითვლებით და მასთან ზომას გადასულ უძლურ ზარმაცებად, ხოლო საერო ისტორიის ასპარეზი კი დიდი, მრავალმხროვანი და ფართო გვაქვს... ქართველებში ნურვინ იტყვის, რომ საქართველოს ისტორიის დაწერა ვისმეს შეეძლოს, ვიდრე მას ევროპიული და აზიური ყველა ენები არ ეცოდინება, მათი მწერლობა და ისტორიები და აქ მოთვლილ კუთხეებში შთენილ მასალებ-

- 19 -

შიც არ ექმნება გაცნობილი. ამის საჭიროებას მ. თამარაშვილი ცხადათ ასაბუთებს. აბა ერთი ბრძანეთ, თუ რა უნდა იყოს ის დაწერილი საქართველოს ისტორია, სადაც მის დამწერს რომში მოპოებული ეს შესანიშნავი ცნობები ხელთ არ ექმნეს, ხელთ არ ქონვას გარდა მისი ხსენებაც არ იცოდეს. აი ასეთი ძნელი დასაძლევნი საქმის გასაღებათ ითვლება მ. თამარაშვილის შრომა.

ჩვენ, ქართველებს, ბევრი რამ ნაკლი გვაქვს და ჩვენს ერთს უმთავრესს ნაკლს ისიც შეადგენს, რომ ჩვენ არ გვიყვარს ჩვენი მამულის შვილობა და მისის დედა-აზრებით მეცნიერების ლტოლვა და ძიება. მართოდ ისტორიული წერილების წერა და წარსულის მოგონება არ კმარა... ისტორიულ წერილებს და ჩვენის წარსულის მოგონებას ხშირად ჩვენი ტომის შემჭმელნიც აგვიწერენ და მოიგონებენ, მაგრამ მიდამ რა გამოვიდა ჩვენთვის, არაფერი. მათი ნაწერი და მოგონება მხოლოდ ჩონჩხია, ანუ უაღამიანო გმობა და მტრობით სავსე ზიზღი. ჩვენში, აუცილებელს საჭიროებას შეადგენს, რომ ყოველი მისისტორიე, უსათუოდ წმინდა მამულის-შვილიც უნდა იყოს, მეტრფე და მეძიებელი თავის ტომის წარსულისა და მოკამათე და მებრძოლი თანამედროვე უსწორ-მასწორობისა, უსამართლობისა.

ასეთ მეცნიერ მამულისშვილთა რიცხვს თხოულობს ჩვენი სამშობლოს მდგომარეობა, ჩვენი ტომის განვლილ დროთა ცნობები, მის აწონ-დაწონვა კარგად, პატივისცემა და ყოველივეს კანონიერად ძიება და კვლევა. სადაც მ. თამარაშვილის შრომა იბეჭდება, იმ ერის ისტორიის ასპარეზზედ მჩატედ მოქცევა და მშრალი წერილების წერა აღარ გამოდგება. გინდ რომს ამის სარბიელზედ მეცნიერი მწერლებიც გაჩნდნენ და იგინი ყოველს მოვლენას შემთხვევას და ცნობას მეცნიერულადაც ხსნიდნენ, მაინც მათთვის აუცილებელს საჭიროებას უნდა შეადგენდეს წმინდა მამულის შვილობაც. ამის მოვალეა ყოველი ჩვენთაგანი და ნამეტურ ისტორიული წე-

- 20 -

რილების დამწერნი. ამის ნიშან-წყალი ჩვენ უკვე ვნახეთ, ესენი გახლავსთ იაკ. გოგებაშვილის ნაწერები, აკაკის შრომანი, ილ. ჭავჭავაძის ნაწერები, ან. ფურცელაძის „ბრძოლა საქართველოს მოსპობაზედ“ და ნ. ხიზანაშვილის ისტორიული წიგნები.

ეს ჩვენთვის მიტომ გახლავთ საჭირო, რადგანაც რამდენათაც პატივსაცემია ჩვენი წარსული, იმდენადვე სავალალოა და სატირელიც. რამდენათაც სასიყვარულოა და სატრფო, იგი იმდენადვე შესაძულველიც არის და ასათვალწუნებელიც. ყველა ამაებს ჩვენ მიტომ ვამბობთ, რადგანაც ჩვენი წარსული მრავალნაირია ცხოვრების წესებით და მრავალფეროვანი, მასში კარგიც ბევრი სჩანს და ავიც, კაცის სულის გასაძლიერებელს მხარეებსაც ბევრს ვნახავთ და სულის შემხუთავსაც ბევრს ვპოვებთ. ასეთს დარგს და ისტორიის ღირსებას ბევრის ტომის ისტორიაც არ შეედრება. ასეთი ღირსება ჩვენს ისტორიას მისმა საზღვრებითი, ანუ მეზობელთა პირობებმა შესძღვნა, მათმა გვაროვნულმა და სარწმუნოებრივმა მტრობამ, შინაურმა ცხოვრების უსწორ-მასწორო წესებმა და მჩქეფარე მღელვარებამ. ამიტომ ჩვენს ისტორიას საზოგადო, მსოფლიო მნიშვნელობა აქვს. ჩვენი წარსულის კვლევა და ძიება არ შეადგენს კერძოებითი საგანს და მის გამომხატველობას. ქართლის ერის ცხოვრებას საზოგადო ხასიათი აქვს, მსოფლიო მნიშვნელობა, მხოლოდ ამისთვის საჭირონი არიან მამულისშვილობით აღვსილ მეცნიერ-მეისტორიენი.

დღეს, ჩვენ უკვე ვნახეთ, რომ სადაც მ. თამარაშვილის მიერ ანუხსული ისტორიული მასალები იბეჭდება, იქ ძველის კილოთი მწერალ-მეისტორიენი აღარ გამოდგებიან. მშრალად მწერლთა რიცხვს ფერი გაუხუნდა, ვადა წაუვიდა. აქამდის ყოფილ მეისტორიენი მხოლოდ ცნობების საკრებათ განოდგებიან და ჰაზროვნებით აღვსილ ისტორიული მწერლობისთვის კი არა. ამისთვის არც დრო იყო, მათ გარემოებამ ესეთი ბედი არგუნა. ვრცელს ისტორიულ ცნობებს კარგი მამულისშვილი-მკვლევარნიც სჭირია. დღეს ჩვენთვის ისტორი-

– 21 –

აში საჭიროა პირველ ხარისხოვან მეისტორიე მეცნიერ მამულისშვილები. ჩვენთვის საჭიროა ლუი ბლანი, ედგარ კინე, ედგარ მინე, ბოკლი, დრეპერი, ზიბელი, გერვინუსი და შლო სერი. ასეთი პირნი მ. თამარაშვილის მსგავსთ ცნობებით შემოსვენ თვის მწერლობას, თავიანთ მამულისშვილურს ნიჭიერებას შთაბერვენ, ყოველს სტრიქონს მაღალის მამულისშვილობით მორთავენ და შემუშავებულს ნაწერს მერე მისცემენ საქართველოს შვილსაც საკითხავად.

ასეთმა ისტორიულმა წიგნების კითხვამ უნდა მორთოს ქართველ მკითხველის გონება, მან უნდა შემოსოს მაღალის მამულისშვილურის სულოვნებით, მან უნდა განასპეტაკოს ქართველთ გონიერება, მან უნდა აღძრას მათში მამულისშვილობა, მან უნდა შეაყვაროს ქართველს საქართველო, მისი ვრდომილი საწყალი ერი, მეცნიერება, მეცნიერული მწერ-

ლობის ძიება. ასეთ მეისტორიეთა ნაწერებით ქართველი მკითხველიც საქართველოს ისტორიის კითხვის დროს თან შეისწავლის ყველა ძველს და ახალს სამეცნიერო საგანთა და ფილოსოფიურ კითხვებს; არ დარჩება არც ერთი დარგი მეცნიერების და ფილოსოფიის, რომ მათ არ გაითვალისწინონ. როგორც დრეზერის წიგნი ახდენს მკითხველზედ გავლენას და „გონებითი განვითარება ევროპის ერის“ კითხვის დროს მკითხველი სწავლობს ყველა ძველთა და ახალს მეცნიერებას, ასე რომ ამ ისტორიის წაკითხვით მკითხველს თვალთ წინ ემლება მთელი საუწყვე კაცობრიობის განვლილ დროთა ფილოსოფიის მეცნიერულად თუ სადა ცნობებით, ასევე ახდენს ბოკლის თხუზულება: „ცივილიზაციის ისტორია“, ლუი ბლანისაგან დაწერილი, „საფრანგეთის რევოლიუციის ისტორია“ და რამდენიმეც სხვანი. ამ ისტორიული წიგნების კითხვით მკითხველს გონება უნათლდება, ისტორიულ მოვლენასთან ერთად სწავლობს ძველის დროდან ყოველ ხანას და მის დროის მკურნალობას, მეურნეობას, ვარსკვლავთ რიცხვას, ეკო-

- 22 -

ნომიას, სოციალოგიას, ბოტანიკას და ვინ იცის რამდენ კიდევ სხვებს და მათ ძიებას და მიზეზებს.

ასეთ მწერლობას ჩვენი ცხოვრება და მდგომარეობა უფრო თხოულობს, რადგანაც ჩვენი მდგომარეობა უფრო გულსაწვა და ცეცხლით სავსე, რამდენათაც იგი ღირსია მაღალის ყურადღების, იმდენათვე იგი დაკნინებულია ბევრნაირის მხარეებით, ამიტომ უფრო გახლავსთ მის კარგად აწონდაწონვა და შედარებითის კრიტიკით ძიება. ჩვენდა სამწუხაროდ, ჩვენ ქართველებს კი სულ არ გვაქვს ზრუნვა ასეთ ისტორიულ წიგნების წერისთვის, მასალების კრების მიმდევრობა და კარგის მეთოდის ძიება. ნუ თუ ცხადათ არა სჩანს, თუ ჩვენი ისტორია რა რთული რამ არის, რა მრავალნაირი და მრავალფეროვანი.

მნელად რომ სისხლის ღვრის ასპარეზზედ ბევრს ხალხს ჰქონდეს იმდენი სისხლი დაღვრილი, რამდენიც ქართველებს. ქართველი ერის ცხოვრება სწორედ სამაგალითო დრამას წარმოადგენს, სამაგალითო ტრადედიას, საოცარს მდგომარეობას არა მარტო საქართველოში, არამედ უცხოეთშიაც, ამის სრული საბუთია მ. თამარაშვილის შრომა, სადაც დაწვრილებით არის აღწერილი ქართველთ ყარიბთა მდგომარეობა უცხოეთში, ნამეტურ სპარსეთში, სადაც ქართველთ ემიგრანტნი გამოსცდიდნენ ყოველნაირ ტანჯვა-მწუხარებას და ვაებას არა მარტო დღიურის ცხოვრებისათვის, არამედ თავიანთ მთელის არსებობის და პიროვნებისათვისაც. მუსულმანთაგან მათი დევნა, სჯულის გამოცვლისთვის ათასი ჭირის დათმენა, დიდი ტანჯვის ატანა, თქვენს გულში სძრავს მწარე გლოვნას განვლილ დროის ბედშავ ქართველობაზედ.

ამ ძვირფას მასალათა კრებულში მარტო ასეთი სულის შემაწუხებელი სურათები არ არის აწერილი, აქ ბევრი სხვა რამ ძვირფასი ცნობებიც მოიპოვება. ეს ცნობები არის ქართველთ სამოქალაქო ნაწილის, საგლეხოსი, საბატონოსი, სჯუ-

მდგომარეობის, ქართველთა ყოფა-ცხოვრების და მოქმედების. ყველა მხარე სავსეა ეკლნარის და გულსახეთქ მწარე ცნობებით, ყველა ცნობა და მხარე სრული ცხადი ნიშან-წყალია ქართველის დიდის ტანჯვის, დიდის, სამაგალითო გმირობის!

აქ ნახავთ ცნობას, თუ ხშირად ქართველი კეთილშობილი როგორ ღალატობს თავის ტომს და მით როგორ ემხრობა თავის დაუძინებელ მტრებს, როგორ ნეტარებს მათთან, ნახავთ, თუ ეს უგრძობელი ცხოველი თავის თანამემამულეთ სისხლს როგორ სომს, როგორ მუსრავს თავის ბედკრულ მოძმეთ სახლ-კარს, ისეც დაქცეულ ქვეყანას როგორ აქცევს ანგრევს და მიწაზედ ასწორებს. ასეთს სურათებს აქ თქვენ ნახავთ ყოველ დროს, ყოველ მხარეს და ყოველ დიდებულთა ოჯახებში შორის. აქ ხედავთ კარგად, თუ ხშირად ერთი რომელიმე დიდებული თავის პიროვნების გამო, თავის მცირე რამ ნივთიერების სიყვარულისთვის როგორ იკარგება საღის გრძნობა, გონებიდამ, როგორ ღალატებს საერთო ქართველთა მიზანს, თავის თანამემამულეთ ცრემლით ნაპოვნ ერთობას გველურად გაურბის შორს და მით სხვათა ეკედლება, ანუ თავის სამშობლოს დამნაცრებელ ოსმალ-სპარსთა ჯაშუშათ ხდება. ქვეყნის გამცემათ, უძლურთა მტრად, მოღალატეთ, დაბრმავებული აღარას აკვირდება თვინიერ თავის თავის ბედნიერების, თავის სამარცხვინო გამძლავრების და სივერაგის.

ნახავთ აქ ანუსხვილს, თუ ხშირად არამც თუ საერთო საქმის ღალატშია ქართველი სახელოვანი და ქებული, არამედ თვით თავიანთ ძმებთანაც კი, ნათესავებთან, შინაურს საქმეებშიაც. ნახავთ, რომ სადაც კი კარგი და პატიოსანი ქართველი მამულისშვილი სჩანს, იქ არც ბოროტი და მოღალატე ქვეყნის გამცემი გველიც ილევა, შინაურ და გარეულ მტერთაგან წახალისებულნი და გათამამებულნი, დაბრმავებულნი და გადაგვარებულნი მოქმედებენ მხეცურად. ხშირად ძმა ძმას ჰყიდის, მამა – შვილს, შვილი – მამას, ცოლი – ქმარს, ქმარი – ცოლს, ქალიშვილებს, ვაჟიშვილებს, ნათესავი – ნათე-

სავს, და ვინ იცის კიდევ რამდენ სხვათა. ერთი უბრალო რამ მათში სძრავს მხეცურ მიდრეკილებას, დაუსრულებელ შურს, ქვეყნის მტრობას, სიძუნწეს და ბევრს ალაგას საქმე ისე კნინდება ჩვენდა სავალალოდ, რომ დედინაცვალთა და მამინაცვალთა გამო ხშირად ცოცხალ ქორფა გერებსაც კი მარხავენ საფლავებში. ასეთი ცნობები ჭეშმარიტი მოწამეა მის, რომ ქართველი წარსულში იყო სრული ყმა მუსულმანების და მათის გავლენის ქვეშ გაფუჭებული.

ნახავთ აქ ხშირად, თუ ქვეყნისა, ბედისა და გარემოებისაგან დასჯილ ქართველნი როგორ მისტირიან თავიანთ ბედკრულ სამშობლო ქვეყნის მდგომარეობას, როგორ ეთუთქებათ მათ მწარედ გული მასზედ, როცა თვის თანამემამულეთ

ხედვენ, ნამუსიდან ხელ აღებულთ, ქვეყნის დამნაცრებელთ, რომელნიც თავიანთ სამშობლო ქვეყნის მტერს შეჰფარებინან, მათს სამსახურს მისცემიან, ერთი ლუკმა პურის გულისთვის მათ მონებათ გამხდარან, შეურთავთ თვით მათივე სჯულის ქალები, თვითაც წვერი და თითები ჰინით შეუღებიათ, ნამდვილ გადაგვარებულ თათრებათ გამოსულან. სრულიად თავიანთ მტრის მონებას და სამსახურს მისცემიან, დავიწყებათ დაბრმავებულთ და გაღალატებულთ, რომ კაცის სიცოცხლის და ცხოვრების ღირსებას მარტოდ უზენაესი, სუფთა მამულის-შვილობა შეადგენს, მისი სიყვარული და სამსახური. ბედშავნი და გონებით გათახსირებულნი ქართველნი ხშირად ჰფიქრობდნენ, რომ მათი ლუკმა პურის მიმცემი მათი სამშობლოს ნაყოფი კი არ იყო, არამედ სათათრეთიდამ მოტანილი განძეულობა, თათრების საკუთრება, მუსულმანთა წყალობა. მუსულმანებმა იცოდნენ ქართველთ შესყიდვის მანქანებანი და მიტომაც იყო, რომ ქართველებს სასტიკათ ჰრახმავდნენ თვით ქართველთ წინააღმდეგვე.

ასეთი იყო ბექა ათაბაგი, შად. ბარათაშვილი და მისთანანი, რომლის ბოროტებითაც გაეთხარა სამარე ჩვენს ბედშავს სამშობლოს და 1626 წ. სამცხე-საათაბაგო საქართვე-

– 25 –

ლოს მოსცილდა. 1629 წ. აქ ათაბაგობა მოისპო და 1635 წ. ქართველთ გათათრებაც დაიწყეს თვით გათათრებულთ ბოროტ ქართველთა.

ნახავთ აქ, თუ ხშირად ერთი წრე ბოროტის ქართველობისა როგორ ღალატობს თავის სამშობლოს საქმეებს, როგორ აბეზღებს თავის ერს მტრის წინაშე, როგორ დარიგებას აძლევს თავის თანა მემამულეთ მოსასპობათ, ესენი როგორ ქეიფობენ მტრის გვერდით, როგორ მასლაათს სწევენ, როგორ ნეტარებენ, ნეტარებისთვის რომ ქონების ძალა აღარ შესწევთ, მაშინ არბევენ თავის გლეხებს, სტაცებენ მათ შვილებს და ვინ იცის, სადა გზავნიან დასაყიდათ, ამისთვის აღარ იშურებენ არაფერს და თვით სამღვდელო პირთაც კი იჭერენ, წვერს ჰკრეჭენ და ცოლშვილიანათ აპატიმრებენ და უკანასკნელ თათრებზედ ჰყიდნიან მათ, როგორც საქონელს. ამის მაგალითია ლამბერტის აღწერა სამეგრელოს შესახებ. როცა ვკითხულობთ ამ ცნობებს, მიდამ ცხადათ რწმუნდებით, რომ ყოველივე ამის მიზეზები უნდა იყოს გარეშე მტერთა სახელმწიფო და ჩვენი დასაღუპი გავლენა.

ხედავთ აქედამ კარგად, თუ უბედური ქართველი ხშირად რა ფუქსავატი იყო, ნაყოფი უმეცრების, მედიდურების, დაბრმავების, დაუსრულებელი მტრობის ჩამოგდების და მისის საშუალებით ყოველივე ძალოვნების მოშლის, დაქვეითების. ხედავთ, თუ უგვან და ბედშავ მოღალატე ქართველთაგან ხშირად როგორ ეცემოდა საქართველოს სამეფო, როგორ ემხოზოდა ქართველი ერი, მაგრამ ამ ბედშავთ და ბედ ბნელთ კი მასზედ გულიც არ მოსდიოდათ, დაბრმავებულნი და გათახსირებულნი დაბრმავებაშივე იჟლიტებოდნენ, ოღონდ ამ დრომდის კი კარგად ყოფილიყვნენ, თორემ სხვაფრივ მათ ქვეყა-

ნას, მის მტრებსა და მათ მტრობასთან საქმე არ ჰქონდათ.

სულ ასეთ ქართველთა წყალობა გახლდათ, რომ ქართველთ შორის გაფართოვება და გადღესასწაულება იწყო ქართველთ გადაგვარებამ, გათახსირებამ და ყოველნაირმა უდი-

– 26 –

რებამ. საქართველოს მტრებათ, დაუპინებელ სისხლის მსმელებათ ხშირად თვით ქართველნივე აღმოსჩნდებოდნენ. ნახევარი საქართველო თვით ქართველებმა გაათათრეს და დაღუპეს ყოველის მხრით. ასე უკუღმართობდნენ ქართველნი. წამხდარ და გადაგვარებულს აღარ აგონდებოდა არც სამშობლო ქვეყანა და ერი, არც ქართული ენა და მწიგნობრობა, არც ის გარამოება, რომ მათის მტრობის წყალობით ქართველთ შორის ძირიან-ფესვიანად ეცემოდა ხელოვნება, საკუთარი მხატვრობა, ხუროთმოძღვრება, ჩუქურთმის ჭრა, ქანდაკი, ხატვა, ხაზვა, ხელოსნობა, მეურნეობა და სხვაც ათასი ენით უთვლელნი.

ყოველ ასეთ უბედურების დროს თქვენ ხედავთ აქა-იქ თითო-ოროლა ისეთ ქართველთაც, რომელნიც ასეთს მოვლენას ცხარეს ცრემლებით მისტირიან, ებრძვიან გარემოებას, მუსულმანთა მახვილს, ისლამის ვრცელებას, ქართველთ გათათრებას, გადაგვარებას ყოველნაირად, ქართული ენის დაკარგვას, ტაძრების ნგრევა-ქცევას, დიდთაგან მცირეთ დაჩაგვრას, ქართველთ შეუძლოთ დარბევას, ყმათა სყიდვას. გამსყიდავნი და მყიდველნი სასტიკათ შეაჩვენა აფხაზეთის კათოლიკოზმა მალაქიამ თავის ქადაგებაში მე-XVII საუკუნეში. შეაჩვენეს სხვებმაც. ასეთ დროს თქვენ ხედავთ დიდ ბუნებოვან ქართველთაც, რომელნიც ქვეყნის გულისთვის სამთელივით იწვიან, თვის სიცოცხლეს სამშობლო ქვეყნის ბედს სწირვენ და არავის არსად ერთ ბეწო საქმესაც კი არ უთმობენ ადვილათ. ესენი ეწინააღმდეგებიან სპარს-ოსმალთა პოლიტიკას, მათს ბოროტ მძლავრებას და მით ხშირად ანჯღრევენ კიდეც მათ. მუსრს ავლებენ შინაურ ქართველთა გამსყიდავთა ძალოვნებასაც, არცხვენენ მათ მძლავრად, უმცირებენ პიროვნების მნიშვნელობას ყოველნაირად, გულს და სულს უწამლვენ, სამშობლო ქვეყნის სიბრალულში შეჰყავსთ მათი ბოროტი გული და სული. ბევრს კიდეც სხვა ასეთ საქმეებს აკეთებენ. ასეთი პირნი ჩვენს ისტორიაში ბმელი და-

– 27 –

მის ვარსკვლავებათ სჩანან, ესენი ქვეყნის და ერის მალამოები არიან და გზის მაჩვენებელნი, მათის წყალობით მოაღწია ჩვენმა ტომმაც ჩვენს დრომდე.

ეს წიგნი თქვენს წინ შლის ისეთს ცნობებს, ისეთს მასალებს, რაც სხვა ქართულს ისტორიულს წიგნებში სახსენებლათაც არ არის. ეს ძვირფასი ცნობები ქართულის მატიანის და წყაროებისთვის მკვდარია და მიუხევედრი, მიუხეხებელი. აქედამ კარგად სჩანს, რომ ლათინის მისიონერებს უფრო კარგად სცოდნიათ ჩვენი ავი და კარგი და გაჭირება, ვი-

ნემც თვით ქართველთ. რასაც ჩვენი ძველი ცხოვრების შესახებ ლათინის მისიონერები გვამღევენ, იმაზედ ქართველ მეისტორიენი ხმასაც არ იღებენ, ის რაც ჩვენთვის საჭიროა და გულ-საწვავი, იგი ქართველ მატიანისთვის მკვდარია და უმნიშვნელო. თუმცა მკითხველი პატრი მ. თამარაშვილის შრომის კითხვის დროს დიდს სასოწარკვეთილებას ეძლევა და გული და სული შავის ძაძით ემოსვის, მაგრამ იმავე დროს მას აქა-იქ ამ სევდის გულ გადასაყრელი ცნობებიც ევლინება მანანასავე, რადგანაც იგი ქართველთ შორისაც კპოვებს თითო-ოროლა მხნე პირთა, გულ-გაუტეხავ მამულისშვილთა თვის უკანასკნელის სისხლის წვეთამდე. ასეთის მრავალნაირის სამწუხაროს თუ საიმედოს ცნობებით ავსებს მ. თამარაშვილის შრომა ქართველ მკითხველს.

ასეთი მასალების მოვლენა, ასეთ მასალათა კრებული დღეის შემდეგ ქართველთათვისაც მოითხოვს ევროპიელთ მსგავსად განათლებულთ და შემძლე მეისტორიეთ რიცხვს და კალამს. უამისობა კი ამაო იქნება. ვიტყვით იმასაც, რომ მართოდ ნათელის ისტორიის ძიებით ჩვენ წინ ვერ წავალთ, თუ ყველა საგანში მტკიცე ხასიათით და მამულისშვილობით გარკვევას არ დავიწყებთ. ერის მდიდარ ისტორიული მასალების გადახალისებას მდიდარი მეისტორიეთა გონებაც მოუწყობდა, მამულისშვილობით აღვსილი სულიერება. ჩვენი ისტო-

– 28 –

რიის მასალების სიმდიდრის სიმტკიცისათვის მ. თამარაშვილი დღესაც მტკიცედ იღწვის, 1904 წ. 10 ივნისის „ივერია“-მ ცნობა მომეიტანა, რომ მ. თამარაშვილს იტალიის ერთს სამკითხველოში უპოვნია ერთი ძვირფასი ისტორიული წიგნი, სახელდობრ საქართველოს აღწერა ლათინურს ენაზედ სურათებით დაბეჭდილი 1631-1654 წ. რომს, აღწერილი მისიონერის ქრისტეფორე კასტელისაგან, რომელიც იმ დროსვე ყოფილა საქართველოში, საქართველო აუწერია მრავალ ნაირად და მერე სურათებითაც დაუსტამბავს. ეს ძვირფასი წიგნი დიდის შრომით მოუძებნია მ. თამარაშვილს. ქართველი საზოგადოების ყურადღება არის საჭირო და პატივისცემა, თორემ მაშინ იტალიაში, საქართველოს შესახებ არა ერთი და ორი მასალა აღმოსჩნდება. ამის მოწამეა მ. თამარაშვილის დაუფასებელი შრომა. ცდა და შრომა გეჭირია, ამისთვის წამხალისებელნი, გულშემატკივარნი და ჩვენი ტომის საქმეებთა მფარველნი.

საჭირო კია ასეთ ჭირთა ყურადღება და პატივი, რადგანაც, მ. თამარაშვილის ცდით და შრომით ჩვენს ისტორიას ბევრი ძვირფასი მასალები მოეპოვება, ბევრი მივიწყებული ცნობა აღმოგვიჩნდება, ბევრი საყურადღებო მასალები გაირკვევა ჩვენის ისტორიის და ეტნოგრაფიისათვის. ასეთის შემთხვევით და პირებით უნდა ვისარგებლოთ, თორემ ვინ იცის, შემდეგაც აღმოსჩნდებიან თუ არა ასეთი თავდადებული მშრომელნი და საქართველოს საისტორიო მასალათა მკრებავნი. ყველაფერი ბედი გახლავსთ და გარემოება, ნამეტურ ჩვენ, ქართველები, რომელნიც განვითარებულ ისტორიულ თხუ-

ზულებათა წერით წყალში ჩავარდნილ ნაფოტს ვგვევართ. ჩვენ დღეს ისეთ პირობებში ვართ მოთავსებული, რაის საშუალებითაც აუცილებელს საჭიროებას შეადგენს შრომა, და მასალების ძებნა საყოველთაოდ ყველა კუთხეში და ყოველთვის. ჩვენ რომ ასეთს შრომას გავყვეთ, მაშინ ჩვენი მწერლობის ასპარეზზედ ბევრი შესანიშნვი შრომა აღმოსჩნდება, ბევრი ვრცელი ტომი დაისტამბება. მომავალ ქართველ მეისტორიეს

– 29 –

ნათლად შეეძლება გარკვიოს და დახატოს ის გარემოება, თუ ქართველი ტომი ვისის წყალობით იღუპებოდა, რათ ისპობოდა, ვინ იყო ამის მიზეზი, მთელი ტომი რისაგან თახსირდებოდა.

ამის მაგალითია მ. თამარაშვილის შრომა და ამასვე გვაუწყებს, რომ ქართველებმაც თვალი გავახილოთ, შრომა დავიწყოთ ენერგიულად, მამა-პაპათა უმეცრებას მოვსცილდეთ, რაც მათთვის ავი იყო და სადალატო, სავნო ქვეყნის და ერისა, ის შორს განვაგდოთ და მის მაგიერ შევითვისოთ და შევიძინოთ ის სავალდებულო თვისება და ვითარებანი, რითაც ჩვენი ბრძენი მამულისშვილები საქართველოს ინახავდნენ და აუარებელის მტრების წინაშეც გამირობით იფარავდნენ. ამის მოვალეა დღეინდელი ქართველი თავობა და ამასვე გვამცნებს მ. თამარაშვილის შრომაც, რომ რამდენათაც საქართველოს ისტორიაში უძღური და უღირსი ცნობები მოიპოვება, იმდენადვე არის ისეთი სულის გასამაგრებელი ცნობები და მასალებიც, რაც ჩვენს წარსულ და მამა-პაპათა ღირსებას საკმარისად ამაღლებს, რაც საყურადღებო უნდა იყოს თანამედროვე თავობისაგან და შესასწავლი. ამ შესწავლის ასპარეზი ჩვენში უკვე განმტკიცებულია, მასზედ ერთი და ორი კი არა და რამდენიმე საყურადღებო შრომაც მოიპოვება. აქ მხოლოდ საჭიროა, რომ ქართველი გახდეს მტრფობელი თავის სამშობლო ქვეყნის წარსულის და აწმყო დროის ისტორიისა. ამის ყურადღება და შესწავლა ჩვენს ზნეობრივად მეცნიერულს ვალსაც შეადგენს.

თვით მ. თამარაშვილის შრომა ვრცელი ტომია. 850 გვ. მასალები იწყება XIII საუკუნის დასაწყისიდან, ანუ რუსუდან დედოფლის დროდამ, როცა რომის პაპმა და საქართველოს დედოფალმა წერილების მიწერ-მოწერა დაიწყეს ერთმანერთში. წერილები რასაკვირველია ნათარგმნია ძველის დედნებიდან, ლათინურის, იტალიურის და ფრანგულის ენებიდან. წერილების რიცხვი მოსდევს ზემო ხსენებული დროდამ და

– 30 –

თითქმის უახლოეს დრომდე აღწევს, თუმცა ამ წერილებთ შორის უმეტესი ისეთი ცნობებია, რომელთაც ქართველკათოლიკობის არსებობის ნიშნები აქვსთ, რაც თვით პატრს თამარაშვილსაც სურვებია, მაგრამ ვიტყვი იმასაც, რომ ასეთ მასალათა გარეშე აქ სხვებიც ბევრი რამ მოიპოვება, მისი მოთვლა აქ შეუძლებელია, ხოლო ვერც ერთი ქართველი ვერ

შეისწავლის საქართველოს ისტორიას ისე, თუ ის ამ ვრცელ შრომას არ წაიკითხავს. ისტორიის მეძიებელი აქ ყველა დარგის ცნობებს ჰპოვებს.

წერილები თავიანთი სიძველით საყურადღებონი არიან, რადგანაც დღემდე, ვატიკანის წიგნთ-საცავში, სადაც 1300 ოთახიაო, ერთ ალაგას არის განყოფილება, სადაც მოიპოვება ყველა ის წერილები და ცნობები, რაც კი ქართველთა პაპებისთვის უწერიათო. იქვე ინახება თურმე თვით პაპებისაგან მოწერილი წერილების დედნები, ყველა იგინი მკვიდრად და სუფთად არიან შენახული. პატრი თამარაშვილის ჰაზრით ასეთის წერილების ბევრი კი უნდა იყოს დაკარგულიო, ამას იგი ცნობებითაც ასაბუთებს ბევრის წერილის დაკარგვას დიდი მნიშვნელობა უნდა ექმნეს ჩვენის ისტორიისათვის, მნიშვნელოვანი ღირსება ცხადათ სჩანს იმ წერილებიდან, რაც აქ არის მოთავსებული, ამოდოლა წერილებში თქვენ ვერ ჰპოვებთ ვერც ერთ წერილს, რომ მას რამე უდიდესი მნიშვნელობა არ ექმნეს. ყოველი წერილი ღრმა მოწამეა ჩვენის ძველის დროების, ქართველთა ძლიერებისაც და იმისიც, თუ როცა ეს ძლიერი სამეფო უწყალოდ მიეცა დაცემას. თამარაშვილის ჰაზრით სჩნდება, რომ ეს მასალები უნდა იყოს მხოლოდ მცირე ნაწილი იმ მასალების, რაც კი რომში უნდა იქმნეს დაცული. შემდეგ უეჭველია, სხვებიც იქმნება. ამაზედ იგი დღესაც მუშავობს.

ქართულ თარგმანთა გარეშე წიგნის ბოლოში მოთავსებულია ტექტები ლათინურის, იტალიურის და ფრანგულის ენით, თავისებურის ძველებურის, ანუ თავ თავის დროის წე-

- 31 -

რილის სიტყვებით, რათა ქართველს მკითხველს ეჭვი არ დაეხადოს, არ სთქვას, რომ ქართული თარგმანი მოჭორებულიაო. ვინ იცის, ყველაფერი შეიძლება ჩვენს დროშიო. და მიტომაც პატრს მ. თამარაშვილს ძრიელ კარგი უქმნია, რომ ეს ტექსტებიც მოუთავსებია ბოლოში, თუმცა ჩვენში ადვილი არ არის ლათინურის, იტალიურის და ფრანგულის ამოწყობა, მაგრამ საქმის ჭეშმარიტების ძიებას დაუძლევიან სიძნელე.

მეტად სასიამოვნო შთაბეჭდილებას ახდენს ის წუთები, როცა თქვენ უცხო ენებზედ ძველად დაწერილ საქართველოს ამბებს კითხულობთ. ეს ლათინურ-იტალიურ-ფრანგულ ტექსტების გამოწერა და დასაბეჭდათ განმზადება მეტად დიდი შრომა გახლავსთ და მიუბამავი.

წიგნის სათაური ასე იწყება: - „ისტორია კათოლიკობისა ქართველთ შორის. ნამდვილ საბუთებს შემოტანით და განმარტებით XIII საუკუნიდგან ვიდრე XX საუკუნემდე. მღვდელი მიხეილ თამარაშვილისა. თფილისი, 1902 წ.“ ფასი ორი მანათი, ძრიელ იაფია, ამ სივრცის წიგნი, რაც გინდ შინაარსის იყოს, რუსულს ენაზედ 4-5 მ. ნაკლებ არ დანიშვნენ ფასს, ქართულად კი ეს ძრიელ იაფია. ზემოთ მოყვანილი ქართული წარწერა წიგნს სათაურზედ ფრანგულათაც აქვს მოყვანილი. ზომა წიგნისა ფართოა, საწერ ქალაღდის

ნახევარ თაბახის ზომაზე დაბეჭდილი, ცოტად მცირედ, ამის ზომას ლათინურად არ ვასახელებთ.

წიგნის დასაწყისში მოთავსებულია სურათი მიხეილ თამარაშვილისა, მთელის ტანით არის ნახატი, ტანზედ რასაკვირველია კათოლიკეთა ბერული ანაფორა აცვია და მაზარა ხურავს. სახე სურათის ამტკიცებს სიცხოველეს და სიმკვირცხლეს. ემჩნევა, რომ შრომაში ამ სახის მექონი ბერი დიდი მომთმენი და სამშობლო ქვეყნის ბედკრული ისტორიის დიდი მოყვარე უნდა იქმნეს.

– 32 –

საინტერესოა ამ წიგნში ბევრი რამ და ნამეტურ შემდეგნი:

ნიკიფორე ირბახის ცხოვრება, რომელსაც შარდენიც მოიხსენებს. ეს ნიკიფორე ირბახი ქართველ დიდი გვარის კაცთაგანი ყოფილა, ქართველ მეფის ელჩად ყოფილა, სცოდნია ყველა ევროპიული და აზიური ენები, რამდენჯერმე ყოფილა საფრანგეთს, იტალიას, ისპანიას, ინგლისს, გერმანიას, ავსტრიას და სხვაგან. XVII საუკ. პაპის წინაშე კათოლიკობაც მიუღია, სასიამოვნოა კვლად.

რომში ქართული სტამბის დაარსება და წიგნების ბეჭდვა.

ქართველთა როდის იწყეს ევროპის უმაღლეს სასწავლებლებში სწავლისთვის წასვლა.

საქართველოში მყოფთ ლათინის მისიონერ მკურნალთა მიერ მკურნალობა.

რომში, კონგრეგაციისაგან, ქართული ენის კათედრის განწესება და მისთვის ქარული ენის მცოდნე პროფესორების დანიშვნა. ბევრი კიდევ სხვა ცნობებია მოყვანილი, რაზედაც ჩვენ აქ საზოგადოს მიმოხილვით ვისაუბრეთ და ორ წერილათ დავსტამბეთ, ეხლა ეს ორი წერილი ცალკე წიგნათაც გამოვიდა.

მთელის წიგნიდამ კარგად სჩანს, რომ საქართველოს მეფეებს და მღვდელმთავრებს დიდი პატივი და სიყვარული ჰქონიათ რომის ტახტის, ასევე პატივით უმზერებდნენ ქართველებს თავ-თავის დროს რომის პაპებზე.

ზ. ჭ ი ნ ა ძ ი ს

ნაწერები ქართველ კათოლიკობაზედ:

დაკარგულ საქართველოს კუთხეები და ქართველობა.	30 კ.
პატრი ნიკოლა	20
უმთავრესი მიზეზები რომის ყურადღებისა	25
საქართველოს შესახებ ევროპიელთ ცნობა	20
პეტრე ხარისჭირაშვილი	15
კათოლიკეთ ეკკლესია საქართველოში	50

ზუბალაშვილების გვარის ისტორია.	.	.	50
კათოლიკეთ ეპისკოპოზის მოსვლა .	.	.	10
ბათუმის ქართველთ კათოლიკეთ ეკლესია	.	.	20
არქიმანდრიტი პავლე შაჰყულიანი .	.	.	20
მოდღვარი ივანე გვარამაძე .	.	.	15
ხურსიძეების გვარის ისტორია .	.	.	30
ქართველ კათოლიკეთ მოღვაწენი .	.	.	20
ისტორია ქართველ კათოლიკეთა .	.	.	50
სამაგალითო ადამიანი .	.	.	20
წარჩინებული გვარისშვილნი, გლეხნი და მოქალაქენი	.	.	20
გრიგოლ ხურსიძე და სტეფანე ზუბალაშვილი ინდოეთში	.	.	20
პატრი მ. თამარაშვილი .	.	.	10